

vedala smehu in satiri in se v zvrsteh omejila samo na nekatere, ne more opravljati svojega blagodejnega dela in tudi ne more postati zrcalo svojega časa.

In v poznih nočnih urah se obrne misel k velikemu vprašanju: kakšno je razmerje med sodobno prozo in našim časom, življenjsko in moralno problematiko, s katero se ubada posameznik na pragu tretjega tisočletja, ki o njem pričakujemo, da bo prineslo zadovoljstvo na zemlji in veličastno osvajanje kozmičnih prostorov? Pritrditi moramo Jeanu-Paulu Sartru, da je književnost ideologija svoje dobe. Ta vloga pa seveda ni deklarativnega značaja, marveč jo pisatelj izpolnjuje s tem, da s svojim umetniškim delom riše kritično podobo razmer in nravi svojega časa. Ko literatura vrši to umetniško-kritično funkcijo, pa hkrati izraža tudi splošne in posebne vzgibe človekovega čustva in misli. Ugotoviti moramo, da naša literatura te svoje velike naloge ne opravlja v tisti meri, kot bi jo sicer morala. In zdi se, da je prav to eksistenčno vprašanje naše književnosti. Zakaj vse dotlej, dokler ne bo sodobni pisatelj v svojem delu odkrival pravega obraza in pravega bistva človeške komedije ali drame, njegova pripoved ne bo prerasla okvirov bolj ali manj konvencionalne fabulistike. Če pravimo bistvo sodobne človeške drame ali komedije, s tem nikakor ne zanikujemo nacionalnih, družbenih in zgodovinskih posebnosti posameznih literatur, marveč le opozarjamo na dejstvo, da svet na prelomu dveh tisočletij in na prehodu iz enega družbenega sistema v drugi, postaja vse bolj in bolj nedeljiva celota. V dinamičnem razvoju, katerega priča in udeleženci smo tudi mi sami, se vedno močneje in izraziteje oblikuje človek — zemljan. V pogojih družbenega, tehničnega in civilizacijskega napredka polagoma izginjajo rasne, socialne in politične razlike, ki jih je devetnajsto stoletje poznalo še v tako veliki meri. Zato se mora naš sodobni pisatelj temeljito razgledati po bližnjem in daljnem svetu, zakaj kolikor bolj bo razumel in občutil in spoznal bistvo sodobnega dogajanja, toliko močnejša in vplivnejša bo njegova umetniška beseda, ki je lahko posvečena edino — človeku.

In ob pozni nočni uri se sklene razmišljanje z ugotovitvijo, ki je v razpravi o problemih umetnosti in literature nedvomno najvažnejša:

Poeta nascitur...

Bojan Stih

NEKAJ NEVEZANIH IMPROVIZACIJ

Pravzaprav je zanimivo in ilustrativno: kadar koli skušajo nekateri preneti literarni teoretiki določiti in opredeliti bistvo in poslednje namene pripovedne umetnosti in jih utesniti v toge logične sheme, pride do nevšečnega brodoloma; izza globokoumno zavitih filozofskih sentenc se utegne sicer pobilsniti kaka zdrava in sprejemljiva misel, toda prav enostranski in v bistvu apriorni odnos do književnosti jim onemogoča živ in sproščen stik z umetnostjo. Posebno zabavna so prizadevanja sovjetskih literarnih pismoukov (zabavna, dasi po svojih posledicah dovolj tragična za sovjetsko literarno snovanje), ki vidijo poglobitveni in domala edini namen literature v politično mobilizacijskem učinku. Ob tem samo drobna pripomba: dvomim, da je lahko

književnost na današnji stopnji razvoja odločujoč družbeno politični činitelj; spomniti se je treba samo gorečih grmad pred Reichstagom, naloženih iz knjig največjih svetovnih mojstrov, in ganljivo bednih slavospevov diktatorjem dvajsetega stoletja: vsak totalitarni režim lahko izsili literarno krizo.

Zdi se, da je najbližja resnica preprosta in nemara prav zategadelj dostikrat tako zviška zametovana misel, da literatura prek umetniških vizij pretresa, vznemirja ali radosti bralca, ga prečišča in svetli, skratka, ga »humanizira«, kot je zapisal Josip Vidmar. Vendar: književnost mora biti človeško pomembna in živa, da vzvalovi občutljivo notranjo anteno v bralcu; zategadelj mora biti vedno izraz resničnega življenja, dasi tega nikakor ni treba razumeti v ozkem verističnem smislu; mislim le, da bodi umetniška vizija vedno izraz pomembnih življenjskih faktov.

Nikakor ne morem razumeti teorije o časovni distanci; kako naj umetnik ustvarja, če niso vzburkane njegove najintimnejše sfere: pisatelj mora in more izražati predvsem tisto, kar ga neposredno muči, teži, radosti. Pred vojno bi spravila marsikoga v dobro voljo trditve, naj bi n. pr. Miško Kranjec raje opisoval Prekmurje za stare Avstrije zategadelj, ker so se v tej časovni razdalji že izkristalizirale družbene silnice, ki so uravnavale svoj čas prekmursko življenje. Danes podobne trditve niso redke. Pogosto je slišati tudi misel, da je naša družba še sredi vrenja in gibanja; res je, toda prav književnost prelomnih dob je vedno najizrazitejša in umetniško najmočnejša: prikazuje v vsej neposrednosti rast novih družbenih panoram, novih družbenih odnosov, porajanje novih moralnih vidikov in podobno.

Naša književnost se je do nedavna večidel izogibala povojnega življenja; bilo je več izgovorov in opravičil: da je treba še prej zapisati odkrito besedo o predaprilskih dneh, da skriva vojno obdobje obilo pomembnih moralno etičnih konfliktov in podobno. Nedvomno, nekaj resnice je v tem, zdi pa se, da je poglaviten vzrok drugje, v tedanjem celotnem kulturnem ozračju, v tedanjih nekritično privzetih doktrinah, ki so kategorično terjale nemogoče literarno čarodejstvo: odsev pozitivne družbene vsebine, združen s svetlim prividom prihodnjega dne. Zategadelj je razumljivo, zakaj si je tako težka utirala pot umetnost s kritičnim odnosom do življenja; treba se je samo spomniti usode prikupno svežih Kovačičevih »Ljubljanskih razglednic«.

Vendar so še opazne posledice polpreteklih dni: najmlajši literarni rod je močno nagnjen v megleno vizionarstvo, bolno samozagledanost, bolešno zanikavanje. Gotovo so za to še drugi vzroki: modno spogledovanje z zahodno, predvsem francosko književnostjo in podobno. Opaziti je pri njem tudi tendenco k nekakšnemu pripovednemu filozofskemu eseju; ta smer utegne biti posebna literarna zvrst, če jo izpoveduje močna in izvirna osebnost, nikoli pa ne polnokrvna književnost, saj literatura ne more biti zgolj poustvarjanje filozofskih sentenc.

Zadnje čase pri nas veliko govorijo o novih in starih literarnih strujah, o modernizmu in tradicionalizmu; »zapleteno« in »pomembno« vprašanje je izsiljeno in nepotrebno. Docela nevažno je, ali je n. pr. pisana Zupančičeva »Sedmina« v radikalno moderni tehniki ali ne, pomembna je samo njena dragocena poetična svežina, ustvarjalna neposrednost in sugestivna moč. Kajti je že tako: resnične pripovedne kvalitete si bodo vedno priborile — priborile, ne našle! — ustrezen umetniški izraz.

Marjan Brezovar